

УДК 327:355.02:[061.1ЄС:(477)]"2014/2024"

*Анастасія Мороз*

## **ДИНАМІКА ВІДНОСИН МІЖ ЄС ТА УКРАЇНОЮ В КОНТЕКСТІ СПІЛЬНОЇ ПОЛІ- ТИКИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ (СПБО)**

*Стаття присвячена дослідженню формування відносин України та Європейського Союзу в контексті безпекової політики ЄС, зокрема Спільної політики безпеки та оборони, а також її вплив на перебіг подій на території України від початку російської агресії і до сьогодення (2014-2024).*

**Ключові слова:** *Спільна політика безпеки і оборони, Європейський Союз, Спільна зовнішня та безпекова політика, Європейська стратегія безпеки.*

**Постановка проблеми.** Об'єднана Європа протягом багатьох десятиліть позиціонує себе як місце стабільності та безпеки, постійно реалізуючи нові ініціативи безпекового та оборонного характеру. Від кінця XX століття, в рамках проведення Спільної безпеки та оборони, ЄС реалізує місії та операції як у морському просторі, так і на суші з метою створення безпекового середовища.

Але глобальний світ сповнений нових загроз та викликів, подолання яких ставить на меті Європейський Союз задля збереження не лише миру та безпеки, а й статусу лідера та глобального світового актора. Гібридна війна на Сході України у 2014 році та початок повномасштабного російського вторгнення у 2022 році стали безпрецедентними викликами європейській безпеці за всю історію європейської інтеграції, врегулювання яких та подальші дії ЄС є безумовно найбільшими пріоритетами, що визначають не лише майбутнє

Європейського Союзу та України, а й усього європейського простору.

**Метою статті** є дослідження розвитку відносин України та Європейського Союзу в контексті Спільної політики безпеки та оборони з огляду на сучасні виклики міжнародній системі безпеки, зокрема, гібридну війну на Сході України (2014-2022) та російсько-українську війну (2022-2024).

**Аналіз актуальних публікацій та досліджень.** Для дослідження даної проблематики було проаналізовано статті українських та зарубіжних дослідників. Були вивчені роботи таких українських дослідників як Івасечко О., Пошедін О., Войтех О. тощо. В їх роботах були досліджені такі важливі питання, як розвиток співробітництва України та Європейського Союзу в рамках СПБО, а також її вплив на перебіг подій на теренах України протягом 2014-2024 років.

Також були залучені роботи таких зарубіжних дослідників як Хаканссон К., Ріантоко Д., Бергманн Дж. та інших. В їх роботах розкриваються такі важливі питання, як перспективи розвитку нової оборонної стратегії ЄС «Стратегічний компас безпеки та оборони», а також еволюцію становлення європейських стратегій безпеки.

**Виклад основного матеріалу.** До 1999 року сфери діяльності Європейського Союзу обмежувалися лише економічними аспектами через відсутність мандату у безпековій галузі, а також спроможностей для розвитку аспекту безпеки у європейській зовнішній політиці. Однак розпад біполярної системи та кінець холодної війни змінили систему європейських координат, через що європейські країни не мали іншого вибору, окрім як перегляд використання власних збройних сил, які в новому світі зовсім не підходили для вирішення актуальних викликів та загроз.

Зовнішня політика ЄС не належала до самостійної сфери політики, а являла собою процес об'єднання політики та дій

держав-членів щодо зовнішнього світу. Насамперед вся європейська стратегічна політика безпеки ґрунтувалась на спільній зовнішній політиці та політиці безпеки, прописаній у Договорі про ЄС. У ній оголошувалося про загальні принципи та орієнтири СЗПБ для всіх держав-членів, які мали займати єдині позиції щодо прийнятих рішень. В рамках СЗПБ також діяла Європейська політика у сфері безпеки та оборони, яка затверджувала комплекс заходів у військовій сфері. Мета СПБО – миротворчі операції в Європі та, можливо, інших регіонах планети [4].

Проте, заявляючи про себе як про міжнародного актора, ЄС неминуче стикався з необхідністю вищого ступеня інституціоналізації політичного союзу та поширення свого міжнародного впливу. Оскільки у ЄС було недостатньо загальної політичної волі в рамках СЗПБ, прийняття Європейської стратегії безпеки було неминучим процесом [8].

Від того моменту Європейський Союз пережив декілька ключових етапів у становленні власної зовнішньої політики. По-перше, у відповідь на глибокі зміни в міжнародному безпековому середовищі у 2003 році було прийнято Європейську стратегію безпеки (ЄСБ) «Безпечна Європа в кращому світі», в рамках якої вперше з'явилася спільна оцінка загрози та були визначення конкретні завдання у роботі щодо зміцнення сфер інтересів Союзу. Прийняття ЄСБ вивело ЄС на рівень міжнародного актора, заявивши про відповідальність за безпеку у світовому масштабі [10].

На тлі розвитку безпекового напрямку діяльності були започатковані перші контакти між військовими керівниками України та ЄС з метою обговорення перспектив подальшого військового співробітництва. Українським керівництвом було запропоновано не тільки втілення традиційних дипломатичних заходів, але й проведення військових навчань, участь у ми-

ротворчих операціях, залучення українського потенціалу тощо.

По-друге, в результаті відсутності єдиної системи зовнішньополітичних дій та узгодженої картини геополітичного сприйняття у 2007 році було підписано Лісабонський договір. За даним договором встановлювалися чіткі цілі ЄС у його прагненні забезпечити мир, демократію, справедливість та дотримання прав людини. За Лісабонським договором Спільна політика безпеки та оборони була перетворена у свій нинішній статус, тобто СПБО дозволяє Союзу взяти на себе провідну роль в миротворчих операціях, запобіганні конфліктам і зміцненні міжнародної безпеки. Це невід'ємна частина всебічного підходу ЄС до врегулювання кризових ситуацій із залученням цивільних і військових ресурсів [19].

В цей час Україна та ЄС починають систему щорічного погодження Робочого плану співробітництва Збройних Сил України та Секретаріату Ради ЄС у сфері СПБО. Станом на 2010 рік Військовий комітет ЄС мав такий документ тільки з Україною (серед країн не-членів Союзу). Україна активно надає у користування власний військовий потенціал, незважаючи на його обмеженість через недостатню фінансову спроможність та відсутність у СПБО механізму фінансової підтримки заходів військового співробітництва [11].

По-третє, ґрунтуючись на необхідності оновлення стратегії з метою зміцнення основ ЄСБ, у 2008 році було опубліковано структурний аналіз щодо реалізації стратегії під назвою «Забезпечення безпеки у світі, що змінюється». В рамках даного аналізу були закріплені основні положення ЄСБ, враховуючи недоліки та проблеми, які стали очевидними за минулі 5 років. Окрім того, між ЄС і НАТО – двома найбільшими гравцями на міжнародній арені у сфері безпеки – так само поглиблювалися взаємини за рахунок існуючих конфліктів на європейському просторі. Як результат, ЄС поступово нарощує потенціал

шляхом активного розширення співпраці, зміцнення військової структури та розповсюдження власних цінностей з метою залучення зацікавлених сторін, які зможуть забезпечувати безпечний простір як у межах, так і на світовій арені [9].

Вперше повторна згадка про можливу зміну існуючого документа про європейську безпеку було здійснено у 2012 році з ініціативи міністрів закордонних справ Швеції, Польщі, Іспанії та Італії. Пропозиція мала характер створення абсолютно нової стратегії, ґрунтуючись на положеннях попередньої стратегії та вчинених за цей період помилок. Виникнення гострих конфліктів, які підірвали роль ЄС як лідера, призвели до ухвалення рішення щодо прийняття нової стратегії під керівництвом Федеріки Могеріні [5].

На момент 2014 року дії Російської Федерації викликали занепокоєння серед усієї світової громади, привертаючи увагу до актуальності питання щодо забезпечення належної системи реагування на подібні виклики. Таким чином, ЄС уже мав змогу побудувати структуру на основі не лише набутого досвіду минулої стратегії Хав'єра Солани, а й у режимі реального часу спостерігати за тим, як руйнується всеєвропейська система безпеки. Окрім того, на півдні так звана «арабська весна» перетворилася на «затяжну зиму» з громадянською війною в Сирії, розпадом лівійської держави, консолідацією авторитарної держави в Єгипті та локальними загрозами безпеці. На сході Росія займала зухвалу позицію щодо ЄС і продовжувала загрожувати європейській безпеці, поглиблюючи конфлікт з Україною. В результаті цього у 2016 році була прийнята нова Глобальна стратегія ЄС «Загальне бачення, єдиний підхід: спільна Європа», в рамках якої були проголошені принципово нові постулати зовнішньополітичної діяльності ЄС [13, 17].

В цей же час Європейським Союзом приймається рішення щодо Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, в якій підтверджується співпраця з Україною в сфері

безпеки, зокрема, у галузі запобігання конфліктам, поширення зброї масового знищення, регулювання криз, однак не передбачає будь-яких гарантій щодо колективної безпеки або іншої військової допомоги чи підтримки України [6, 1].

Початок повномасштабного російського вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року викрило абсолютно нові для європейської системи виклики та загрози, які потребували негайної спільної реакції. У березні 2022 року Європейський Союз затвердив Стратегічний компас з безпеки та оборони – документ, у якому викладений план дій щодо посилення політики безпеки та оборони Європейського Союзу до 2030 року. Повномасштабне вторгнення стало ще одним поштовхом до розуміння, що роль ЄС як постачальника безпеки повинна посилитися, а Стратегічний компас став першою спільною стратегією ЄС у сфері оборони та безпеки [12].

В рамках реалізації міжнародного військового співробітництва України з ЄС, існує окремий механізм, який має на увазі залучення консультативно-дорадчої допомоги іноземних радників та експертів. На основі даного механізму, станом на жовтень 2022 року, Міністерству оборони України надавалася експертна допомога на постійній основі (44 іноземних радники з 9 країн ЄС) [2].

У 2023 році було ухвалено рішення про оновлення переліку проєктів Постійної структурованої співпраці (PESCO). У результаті до існуючих 57 проєктів, які розроблялися з грудня 2017 року, було додано одинадцять нових, які мають на увазі навчання, розвиток наземних, морських та повітряних систем, кіберзахисту та проєкти взаємодії між країнами. Перелік нових проєктів PESCO свідчить про усвідомлення Європейським Союзом змін у безпековій ситуації, які сталися з початком війни Росії проти України. Наближення до європейських кордонів бойових дій високої інтенсивності змушує шукати шляхи підвищення оборонних спроможностей ЄС,

необхідних для захисту від атак з боку будь-якого потенційного агресора [15, 18].

Таким чином, на сучасному етапі, в межах реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС можна виділити чотири ключових пріоритети в оборонній та безпековій сфері [16, 7]:

1. Залучення до реалізації проєктів PESCO, а також поглиблення співпраці з Європейським оборонним агентством. Україна давно прагне приєднатися до програми PESCO, яка дає змогу країнам-учасникам продовжувати співпрацю щодо конкретних проєктів у сфері оборони та безпеки.
2. Поглиблення співробітництва України та ЄС в межах СПБО, зокрема,, залучення Збройних Сил України та їхніх ресурсів до міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки.
3. Участь в ініціативі «Східне партнерство», яка залучає до підготовки ЗСУ з питань СПБО. Варто враховувати, що ще з 2014 року щорічно проводиться Орієнтовний курс СПБО за сприяння Національного університету оборони України, а останнім часом – Європейського коледжу безпеки і оборони.
4. Зміна формату діалогу з ЄС у напрямку його розширення з метою залучення воєнно-політичної, військово-технічної та військової сфери. Для розширення формату воєнно-політичного діалогу регулярно проводяться консультації керівництва Міністерства оборони України та командування Збройних Сил України з представниками агенцій ЄС, Військового комітету ЄС та Військового штабу ЄС.

Таким чином, завдяки механізмам військового співробітництва існує можливість реалізовувати основні нормативно-правові акти України у сфері європейської інтеграції. Однак фактичних переваг, особливо з огляду на небезпеку, яку несуть військові дії на території України, наразі від взаємодії України з ЄС у сфері СПБО не спостерігається. Відсутність необхідних

механізмів оборонних структур всередині ЄС та програм підтримки, надають змогу розвивати безпекове співробітництво України та ЄС лише на консультативному рівні.

Тим не менш, у травні 2023 року Верховним представником ЄС з питань закордонних справ та політики безпеки та Головою Європейського оборонного агентства було представлено аналіз впливу російсько-української війни на оборонний потенціал ЄС. В даному аналізі зазначено про необхідність інвестування у вже існуючі та нові командно-контрольні ресурси, які дозволять оперативно оцінювати ситуацію та реагувати на неї. Також було викрито важливість стійкої та ефективної логістики, яка дозволить зберігати військову мобільність та вчасно реагувати на будь-які загрози [14].

Більш того, було зазначено недоліки європейської промислово-технологічної бази, яка повинна допомогти підвищити боєздатність європейських збройних сил. Але підвищити витрати на оборону недостатньо – необхідно в першу чергу нарощувати ресурси скоординовано, серед країн ЄС та НАТО [3].

**Висновки.** Багаторічний розвиток оборонного та безпекового потенціалу Європейського Союзу дозволив йому зараз виступати в якості важливого міжнародного актора. Прийняття стратегій безпеки та підписання Лісабонського договору не змогли вирішити проблеми ЄЗПБ, але суттєво підвищили її ефективність. З іншого боку, наполегливість країн-учасниць ЄС дозволили зробити значний прогрес у формуванні європейської системи безпеки, підвищенні обороноздатності, запобіганні та врегулюванні криз і розвитку оборонних технологій. У підсумку це призвело до посилення ролі ЄС у сфері міжнародної та європейської безпеки.

Російська агресія змусила європейські країни, які боролися з балансуванням військової сили та системи соціального забезпечення, докласти більше зусиль для

своїх можливостей безпеки. Співпраця між Україною та ЄС почала поглиблюватися під час кризи на сході України та анексії Криму Росією у 2014 році, коли ЄС ввів санкції проти Росії, що спричинило збільшення підтримки для України та підкреслило важливість геополітичної стабільності. Однак Україна зіштовхується з серйозними внутрішніми проблемами, зокрема, корупцією та відсутністю реформ, через що процес української євроінтеграції суттєво затримується.

Таким чином, наразі лейтмотивом співпраці України та ЄС прослідковуються оборонні та безпекові реформи, що можуть забезпечити розширення зони стабільності Європейського Союзу та мирного сусідства після завершення російсько-української війни.

#### Список літератури:

1. Войтех О., Войтех К. Поточні механізми реалізації заходів міжнародного військового співробітництва в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у межах Спільної політики безпеки та оборони. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського*. 2023. С. 41–45. URL: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2022-3-76/41-45> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Завада Я. Спільна політика безпеки і оборони ЄС на сучасному етапі: основні перспективи і загрози. *Політикус: наук. журнал*. 2022. Т. 3. С. 71–76.
3. Івасечко О., Цебенко О. Нова оборонна стратегія ЄС «Стратегічний компас» як відповідь на сучасні гібридні загрози. *The security architecture of European and Euro-Atlantic spaces: scientific monograph*. 2022. С. 91–105.
4. Кобець Ю., Голуб'як Н. Оборонна та безпекова політика Європейського Союзу: суперечності трансформації. *Grani*. 2023. Т. 26, № 5. С. 19–25. URL: <https://doi.org/10.15421/172396> (дата звернення: 10.04.2024).
5. Левчик В. В., Клименко В. С., Козинець І. П. Врегулювання криз в рамках спільної політики безпеки і оборони ЄС: історичний аспект та актуальність для України. *Воєнно-історичний вісник*. 2020. Т. 38, № 4. С. 295–303. URL: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2020-38-4-295-303> (дата звернення: 10.04.2024).
6. Пошедін О. Вплив російської збройної агресії проти України на Спільну політику безпеки та оборони Європейського Союзу. *Країні практики розбудови європейських студій в умовах російської збройної агресії*: 36. матеріалів міжнар. практ.-наук. конф., м. Київ, 20–21 жовт. 2023 р. Київ, 2023. С. 79–81.
7. Пошедін О. Нове життя Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу: орієнтири для України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : державне управління*. 2017. Т. 2. С. 48–54.
8. Bergmann J., Müller P. Failing forward in the EU's common security and defense policy: the integration of EU crisis management. *Journal of european public policy*. 2021. Vol. 28, no. 10. P. 1669–1687. URL: <https://doi.org/10.1080/13501763.2021.1954064>
9. Council of the European Union. A strategic compass for security and defence. 2022. 62 p.
10. Council of the European Union. Council conclusions on military capability development. Brussels, 2012. 4 p.
11. Council of the European Union. European security strategy. A secure Europe in A better world. Belgium, 2003. 48 p.
12. Council of the European Union. Shared vision, common action: a stronger Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. 58 p.

13. Dwi Riantoko, Eko Prasajo. The evolution of defense policies: trends and factors shaping national strategies. *International journal of humanities education and social sciences (IJHESS)*. 2023. Vol. 3, no. 1. URL: <https://doi.org/10.55227/ijhess.v3i1.577>
14. EU security & defense policy: the evolution of formation. *The journal of V. N. karazin kharkiv national university, series "law"*. 2020. No. 29. URL: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2020-29-49>
15. Genschel P., Leek L., Weyns J. War and integration. The Russian attack on Ukraine and the institutional development of the EU. *Journal of european integration*. 2023. Vol. 45, no. 3. P. 343–360. URL: <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2183397>
16. Håkansson C. The Ukraine war and the emergence of the European commission as a geopolitical actor. *Journal of european integration*. 2023. P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2239998>
17. Hoijsink M., Muehlenhoff H. L. The european union as a masculine military power: european union security and defence policy in 'times of crisis'. *Political studies review*. 2019. Vol. 18, no. 3. P. 362–377. URL: <https://doi.org/10.1177/1478929919884876>
18. Lessons from the war in Ukraine for the future of EU defence. *EEAS*. URL: [https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/lessons-war-ukraine-future-eu-defence\\_en?s=232](https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/lessons-war-ukraine-future-eu-defence_en?s=232)
19. Treaty of Lisbon: Treaty of 23.07.2007.

## DYNAMICS OF RELATIONS BETWEEN THE EU AND UKRAINE IN THE CONTEXT OF COMMON SECURITY AND DEFENSE POLICY (CSDP)

*The article is devoted to the analysis of the formation of relations between Ukraine and the European Union through the prism of EU security policy, in particular the Common Security and Defense Policy, as well as its influence on the course of events on the territory of Ukraine from the beginning of Russian aggression until today (2014-2024).*

**Key words:** *Common Security and Defense Policy, European Union, Common Foreign and Security Policy, European Security Strategy.*

*Рекомендовано до друку  
к. політ. н., доцентом Майстренко Ю. І.*

*Стаття надійшла в редакцію 12.05.2024 р.*

**Moroz A. S.** – student of the Faculty of International Relations, Political Science, and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.